

KISKUNHALAS TELEPÜLÉSI ÖRÖKSÉGVÉDELMI HATÁSTANULMÁNY

Kiskunhalas Város

TELEPÜLÉSI ÖRÖKSÉGVÉDELMI HATÁSTANULMÁNY

Örökségvédelmi vizsgálat - építészeti munkarész

Készítette: Pap Ádám
okl. építész
építész vezető tervező - É/1 06 0094
településrendezési vezető tervező - TT1 06 0094
műemléki szakértő - műemléki érték dokumentálása - 21-0221
6720 Szeged, Arany János utca 7.
Tel.: 06-70-617-50-02

TARTALOM

Bevezetés

1. A település történeti leírása

Kiskunhalas rövid története

A településszerkezet kialakulásának vázlata

„Városépítészeti” hagyományok

Építészeti hagyományok, jellegzetes épülettípusok

2. A védett műemléki értékek települési értékleltára

A világörökségi, és a világörökségi várományos helyszínek és területek

Az országos építészeti örökség elemei

3. A helyi építészeti örökség települési értékleltára

Településszerkezet

Helyi védelem alatt álló objektumok

Helyi védelem törlése javasolt

Helyi védelemre javasolt épületek

Szeged, 2019. szeptember hó

Kiskunhalas Város

TELEPÜLÉSI ÖRÖKSÉGVÉDELMI HATÁSTANULMÁNY

Örökségvédelmi vizsgálat - építészeti munkarész

Bevezetés

A XXI. századra a településrendezés gyakorlatában alapvető szemléletváltozás következett be. A megelőző időszak tudományos-technikai eufóriáját a "fenntartható fejlődés" elméletének (már-már dogmaszerűen citált) hangsúlyozása váltotta fel. A nagy ívű elméletek sokszor megfoghatatlan, absztrakt víziói helyett a társadalom a "mindennapok apró szépségeinek" kézzel fogható valóságát választotta. A civil szféra identitás-keresésének legelső, markánsan artikulálódó szintje a település. Ebben a szellemi közegben alapvető fontosságú a helyi értékek, erőforrások feltárása, kiaknázása. Egy-egy település épületekben megőrződött múltja, a felhalmozódott környezeti értékek mind-mind ilyen erőforrás még akkor is, ha hatásai csak közvetett módon érzékelhetők. Nem véletlen, hogy napjainkra már a törvényalkotás szintjén is előtérbe került a helyi építészeti értékvédelem témaköre. Betudható ez annak, hogy egyre nyilvánvalóbb: az elmúlt korok értékeinek megőrzése, az építészeti folyamatosság fenntartása a leghatásosabb eszköz a város arculatának kialakításához. A múlt alkotásai időhöz és helyhez kötik a ma építészeti produktumait is, jelen korunk sokszor túlságosan individuális törekvései között; a genius loci hordozói, eltűnésükkkel olyan érték megy veszendőbe, melynek pótlása semmilyen archaizálással, hamisítással nem lehetséges évtizedeken keresztül, egészen addig, míg az "új"-ból "rég"i nem lesz. Az építészeti folyamatosság természetesen nem a minden áron való ragaszkodást jelenti a gazdaságosan már nem fenntartható épületekhez (kivéve, ha azok kiemelkedő történeti, művészeti értékkel bírnak), hanem az évszázados építési, fejlődési folyamatba való szerves illeszkedést. Ez természetesen magas fokú "empatikus" készséget, tiszteletet követel meg a múlt értékeivel szemben és nem utolsó sorban a kompromisszumokra való hajlandóságot. A cserébe kapott organikus fejlődés lehetősége viszont nem akármilyen súlyú tényezőként esik latba.

Magyarország (és természetesen Kiskunhalas) szinte egyedülállóan zivataros történelméből kifolyólag alig rendelkezik rangos ó- és középkori műemlékekkel, a megyében még a barokk és klasszicista stílusok emlékei is meglehetősen ritkák. A történeti épületállomány túlnyomó része a XIX. századból származik, legnagyobb hányada historizáló-eklektikus épület vagy a „népi” építészetnek az „akadémikus” irányzatok által megtermékenyített alkotásai. A XX. század utolsó negyedéig – főként

a modern stílus egyeduralma alatt – a XIX. század végének, XX. század elejének historizáló alkotásai, mint egy eredendően retrográdnak bélyegzett, „jobboldali” ideológia építészeti kifejeződései nem számíthattak komoly védelemre, így ki is kerültek az érdeklődés homlokteréből. A Rendszerváltozást megelőzően leginkább a „népi” emlékek örvendtek némi megbecsülésnek, egyes épületeket falumúzeummá, tájházzá alakítottak, vagy eredeti összefüggéseikből kiragadva skanzenbe szállítottak. Ez a „mozgalom” néhány porta, malom, stb. megmaradásához hozzájárult ugyan, de az egykori életmód múzeumi jellegű bemutatása sokkal inkább az 1945 előtti viszonyok elmaradottságát volt hivatva demonstrálni, mint az ősök anyagi kultúrateremtő képessége előtt tisztelni, nemhogy a múlt hasznosítható tanulságait megtapasztalni. Ennek a szellemiségnek magától értetődő társadalmi vetülete volt, hogy a lakosság kellemetlenül érezte magát saját mezővárosi építészeti örökségét „lakva”, arra maga is az elmaradottság szimbólumaként kezdett tekinteni, semmint az ősök megőrzésre méltó hagyatékára. Ez természetesen – abban a pillanatban, ahogy a tulajdonosok anyagilag valamelyest megerősödtek – a fennmaradt épületállomány nagyobb részének gyors eltűnéséhez, illetve átépüléséhez vezetett. Nem véletlen, hogy az ország épített öröksége ezen szegmensének „újrafelfedezése” jórészt a városi értelmiség nevéhez fűződik. Noha ezt a tendenciát sokan kárhoztatták már, az mégis bebizonyosodott, hogy a tradicionális házak észszerű felújításával minden további nélkül kialakíthatók korszerű, ráadásul többletértéket hordozó otthonok.

Itt kell szólni egy másik rendkívül erősen meggyökeresedett tévhitről is, amely nagyban meghatározza a tágabb régió építészeti örökségének megítélését. A közgondolkodásban az a nézet jutott túlsúlyra, miszerint az alföldi települések kevés közfigyelemre számot tartó kulturális és táji értékkel rendelkeznek, legfeljebb a „pusztai romantika” érdemelhet említést. Sajnálatos módon, ezeket a nézeteket a helyiek is elfogadták és természetesnek vették. Az utóbbi időkben azonban – többek közt az idegenforgalom preferenciáinak változásai miatt is - felértékelődtek az autentikus, egyedi értékeiket megőrző, azokat bemutatni képes helyszínek, s ebben az összefüggésben egészen másképp kell lássuk az alföldi települések és a táj értékeit. Európai csatlakozásunk után ugyanis, egyre élesebben merül fel a kérdés, mi az, amivel Magyarország speciális, a földrész törzsterületeihez képest aszinkron fejlődése gazdagította Európa környezeti kultúráját. A Dunántúl területe, amely sokkal inkább a nyugati hatások vonzásában fejlődött, vélhetően sokkal ismerősebb a „nyugat” számára, kevesebb felfedezni való értéket rejteget, mint a keleti országrész, az Alföld. Leegyszerűsítve: középkori, vagy barokk műemlékvárosok, mint pl. Sopron, vagy Kőszeg, székesegyházak, várak, várromok a mienknél szerencsésebb történelmi sorsú országokban ezrével, tízezzel maradtak fenn, nyilvánvaló, hogy ebben a „versenyben” törvényszerűen alul maradunk, kevés újjal szolgálhatunk, még akkor is, ha ezek az emlékek számunkra rendkívül fontosak. Ezzel szemben már a XIX. század utazói is felismerték a magyar alföld településhálózatának, tájhasználatának különlegességét és a jelentősebb európai párhuzamok hiányát.

A Kiskunhalasra és környezetére jellemző tájnak ez a kulturális értelemben unikális jellege, a mezővárosokra jellemző gazdálkodás és életmód, olyan erős gyökerű, egyedi anyagi és szellemi műveltséget hozott létre, amely meghatározó maradt a XX. század közepéig és hatásai napjainkig érezhetők. Ez a szellemi, néprajzi, települési és építészeti örökség az, amely áthatja a tájat és méltán tarthat számot érdeklődésre, szemben a fentebb már idézett, alapvetően téves és indokolatlanul pesszimista vélekedéssel. Bőven van mit, tehát megmutatni, felfedezni, bőven van mire büszkének lenni, még akkor is, ha a kiskun táj szépségei, a természeti, biológiai sokszínűség jóval nehezebben kommunikálhatók a nagyközönség felé, mint más, „fotogénebb turistacélpontok”. Szinte kötelesség mindezt megmutatni, de egyben lehetőség is a város számára.

Mert ma még, az elmúlt fél évszázad gyorsított ütemű átalakulásainak, tudatos és nem tudatos pusztításainak dacára, van mit megőrizni, megmenteni, a tévedések egy része még visszafordítható. Ez a feladat azonban jórészt a helyi közösségekre vár, az országos örökségvédelem segítsége csak a „kulcsemlékek” esetében remélhető, hiszen annak a – nemzetközi összehasonlításban nem túl magas – tízegynéhányezer épületnek a megóvása is, amelyet műemlékként tartunk nyilván, erejüket messze meghaladó feladat elé állítja az illetékes hatóságokat, hivatalokat, állami szerveket. Önbecsapás azt hinni, hogy a tradicionális környezeti kultúra emlékei közül elég csak a legértékesebbeket védeni, mert még „úgy is sok van belőlük”. Ami a legnagyobb kincs: az az értékes és kevésbé értékes, de még egységes építészeti szemléletet kifejező épületek által megteremtett harmonikus környezet.

Az eddigiek alátámasztására álljon itt Meggyesi Tamás építészprofesszor néhány sora, aki a legelsőkhöz hívtta fel a figyelmet a települési értékvédelemnek a szervezett műemlékvédelem által – lehetőségek híján – nem érintett területeire. Az írás a Kiskunhalas településszerkezetével kiemelten foglalkozó "Utcák és terek az alföldi kertes településekben" című munkájában jelent meg, az ICOMOS által 1987-ben közzétett, az épített környezet védelmét deklaráló "Velencei Kartá"-jával kapcsolatban.

A Velencei Karta jelentősége abban van, hogy először mondja ki: a történetiség egyetemes érték és az egyes korok emlékeit – függetlenül attól, hogy milyen régi korból származnak – települési és környezeti összefüggéseibe beágyazva kell megőrizni. Ez a felhívás meglepő azok számára, akik hozzászoktak ahhoz, hogy éles határvonalat kell vonni védett történeti és egyéb, illetve jelenkori településrészek közt. Maga a műemlékvédelem ugyan eljutott az épületegyüttesek, városrészek védelméig, ez a védelem azonban határokhoz kötött és kizárólagos: a védettség feltételezi saját ellentétét, a "nem védettség"-et és ezzel exkluzív módon kiemeli, miközben el is hanyagolja a történeti fejlődés egy egy-megnyilvánulását. A Velencei Karta nem a védetté nyilvánított településrészek és épületek számát kívánja szaporítani, hanem egy új szemléletnek ad hangot, amelyik az ÉPÍTETT EMBERI KÖRNYEZET FOLYAMATOSSÁGÁT helyezi előtérbe. Ez a szemlélet a

meglévő nemesítését előtérbe helyezi a minden áron újat akarással szemben. Nem azt kívánja, hogy állítsuk meg a fejlődést és mindent úgy őrizzünk meg, ahogy az mára kialakult, hanem arra hívja fel a figyelmet, hogy a jövő csak a múlt gyökereiből táplálkozva, azt megőrizve és továbbfejlesztve "ép"-íthető, csak a folyamatosság tiszteletben tartása teremthet "egész"-séges emberi környezetet. Bármelyik rétegét is tagadjuk meg, fojtjuk el saját történelmünknek, az a nemzeti, táji, kulturális és történeti identitástudat belső meghasonlottságához vezet. Minden igazi kultúra alapja az ősök tisztelete".

Az elmélet gyakorlatba történő átültetése a településrendezési eszközök, mindenekelőtt a településképvédelmi rendelet helyi építészeti értékvédelmet szabályozó előírásain keresztül történik. A jelen vizsgálat feladata felhasználható adatokat szolgáltatni ezen településrendezési eszközökhöz a megőrzendő, fejlesztendő építészeti, városépítészeti adottságokról, értékekről. Az értékvizsgálat eredményei két szinten épülnek be majd a jövő városfejlesztési, városrendezési dokumentumaiba: egyrésztől azok nem nélkülözhetik a város fejlődéstörténetének általános tanulságait, másrésztől konkrét javaslatokat kell tartalmazniuk a megőrzendő értékekről, hagyományokról.

Ennek megfelelően a vizsgálat is két alapvető célkitűzésnek kíván eleget tenni: feltárni a város topográfia adottságaiból, történeti-társadalmi fejlődéséből következő sajátosságokat, a Kiskunhalasra jellemző egyedi jegyeket, hangulati tényezőket, a múlt és a jövő fejlődésének "genetikai kódjait"; meghatározni a fenti általános érvényű következtetésekhez hozzárendelhető konkrét építészeti, városépítészeti elemek körét, legyen az városszerkezeti sajátosság (utcavezetés, teresedés, utcakép, stb.), vagy építészeti elem (épületek, háztípusok, jellegzetes építőanyagok, kerítések, kapuk, szobrok, kutak, stb.), majd ezek közül választva javaslatot adni a védelemre érdemes elemekre.

Hogy a fenti kérdésekre pontos válaszokat kapjunk és egyúttal az anyag használhatóságát fokozzuk a vizsgálatot hat egymásra épülő, de önmagukban is értelmezhető fejezetre bontottuk:

- A város történetének rövid összefoglalása az írásos és régészeti források segítségével, de főként a ma is létező, vagy nyomaiban fennmaradt térbeli jelenségek elemzésével.
- A városszerkezet – mint a topográfiai adottságok és a történeti, társadalmi folyamatok lenyomatának vizsgálata –, illetve ezen tényezők pozitív és negatív hatásainak értékelése.
- Építészeti hagyományok, jellegzetes épülettípusok, beépítési anyaghasználati sajátosságok Kiskunhalason.
- A helyi védelemben részesítendő objektumok, területek vizsgálata, különös tekintettel az előző három fejezetben feltárt értékek, sajátosságok védett állományon belüli reprezentáltsága.

1. A település történeti leírása

Kiskunhalas rövid története

Kiskunhalas vidékének települési lehetőségeit kihasználva már a történelem előtti korok embere is megtelepedett a város környékén. A népvándorlás korának egymást váltó etnikumai után a honfoglaló magyarok érkeztek. A homokos, gyér növényzetű terület kevésbé felelt meg félnomád életmódjuknak, de a közeli Harkakötöny nevének „harka” előtagja a magyar törzsszövetség egyik bírói jogkörrel felruházott vezetőjének emlékét őrizte meg. A honfoglalók régészeti hagyatékát tárták fel Balotaszálláson is.

A Duna-Tisza-vidék szabályozását megelőzően a táj vízrajzi arculata meglehetősen eltérő volt a maitól. Rendkívül gazdag volt időszakos és állandó vízfolyásokban, melyeket a Duna, Tisza vízrendszeréhez tartozó kisebb-nagyobb erek, folyócskák kiöntései tápláltak. A legjelentősebb állandó víz a Halas-tó volt, amelyet a Dong-ér táplált és Csanytelek magasságában összeköttetése volt a Tiszával. A vízrajzi hálózatot gazdagították ezen felül a homokbuckák közötti lefolyástalan területeken létrejött szikes tavak is. Az első települések a partosabb helyeken, szárazulatokon, szigeteken jöttek létre, és egymástól vízállásos területek, tavak határolták el őket. A középkori Halas az alföldi városok jellegzetes, tagolt vízrajzi viszonyok közé települt típusába tartozott, csakúgy, mint pl. Szeged, Hódmezővásárhely és Gyula is. Közös jellemzőjük a rendkívül szétagolt, egymással csak lazán összefüggő településszerkezet volt. A sokszor önálló településrészek egységesülése csak a megtelepedés egy későbbi fázisában indult meg. A ma embere számára furcsa, de a környék vízállásos területeinek lecsapolását megelőzően Kiskunhalas szinte vízi város képét mutatta. Három oldalról a Halas-tó tükreivel körbevett félszigeten települt meg és a városba a víz felől csak cölöphidakon és töltéseken át lehetett bejutni. A sokban hasonló szerkezetű Gyula városáról írta Evlia Cselebi világutazó a XVII. században, hogy egyik szomszéd a másikhoz rendszerint csónakkal közlekedik. A vízrajzi környezet többszörösen is meghatározó volt a város fejlődése szempontjából: védelmet nyújtott háborús időkben, a lakosság egy jelentős hányadának megélhetését biztosította közvetlenül is (halászat, pákászat), és bekapcsolta a várost a Duna-Tisza-Maros vízrendszerébe, amely akkoriban Magyarország legfontosabb vízi útvonala volt. A vízi szállítás korabeli jelentőségét szükségtelen ecsetelni. Az ország középkori vízrajzát rekonstruáló tanulmányok bizonyossága szerint a kisebb ereken a Tiszáig lehetett hajózni sekély merülésű dereglyéken és bárkákon. Nem lehet eléggé hangsúlyozni a víz jelentőségét sem a nomád, sem a későbbi rideg állattartás vonatkozásában, hiszen itatóhelyek nélkül nem virágozhatott volna fel a híres állatkereskedelem.

A városalakító tényezők közül kiemelkedő volt, hogy Halas fontos utak közelében feküdt. Dél-Magyarország legfontosabb kereskedelmi és hadi útvonala a Szegedet Dunaszekcsővel összekötő ókori eredetű ún. „Kálizút”- a jelenlegi 55-ös főút - nem messzire délre haladt. Ennél is fontosabb volt azonban, hogy a Tatárjárás után véglegesen az országba telepedő kunok egyik vezető nemzetsége a

Csertán-nem választotta szállásául. Ezáltal válhatott a kunok hét széke közül az egyik közigazgatási központjává, majd uradalmi székhellyé. A nagyobb városok nélküli "vákuumban", eltérő jellegű tájegységek (homokvidék és Dunamente) határán fekvő település számára sok klasszikus városalakító tényező adva volt a fejlődéshez (vízi-, szárazföldi utak, földesúri központ, stb.). Ennek megfelelően fokozatosan vált Pest-Pilis-Solt megye déli részének egyik központjává.

A kipcsak-török nyelv egyik dialektusát beszélő Belső-ázsiai eredetű kunok a mongolok támadásának hatására kérték bebocsátásukat az országba IV. Béla királytól a Tatárjárás előestjén. Nyelvük közeli rokonságban állt a besenyők egykori és Törökország lakóinak mai nyelvével. A letelepedett magyar és a félnomád kun társadalom életmódjának antagonisztikus ellentéte azonban hamar kiütközött és a súrlódások hatására a kunok fosztogatva Havasalföldre vonultak jelentős könnyűlovas haderőtől fosztva meg a magyar királyt a sorsdöntő összecsapás előtt. A történelemből okulva IV. Béla a mongolok elvonultával ismét behívta a kunokat és jászokat a harcoktól leginkább pusztított részekre telepítve őket. A Duna-Tisza közén nomadizáló kunokat néhány évtized alatt elérte a Nagyalföldre betelepült korábbi nomád népek - szkíták, szarmaták, jazigok, avarok és a honfoglaló magyarok közös sorsa. Bebizonyosodott, hogy az ország területe hosszú távon alkalmatlan korábbi életformájuk fenntartására. A kun társadalom azon rétege, amely az új helyzet elfogadására képtelennek mutatkozott 1280-ban - immár másodszor - dúlva, fosztogatva Havasalföldre, a nagy eurázsiai steppe legnyugatibb nyúlványára vonult vissza és az ottani népességbe olvadt. A kényelmetlenül bekövetkező életformaváltás a kunok feudalizációjával, a szabadok lesüllyedésével és a törzsi arisztokráciának a feudális nemesi rétegbe olvadásával járt együtt. A XIV. századra a kunok asszimilációja jelentősen előrehaladt és lassan a kun könnyűlovas hadak is elmaradtak a magyar király seregéből. A kunok azonban - nem utolsósorban kollektív nemesi szabadságjogaik hatására - még sokáig megőrizték etnikai különbözőségük tudatát.

A környék többi kun szállása közül kiemelkedő Halas fejlődése a XV. század elejére érte el a mezővárosi szintet, legalább is Zsigmond király 1404-ben mint mezővárost veszi el a kun kapitányoktól, de meghagyta a kun szék közigazgatási központjának. Ezzel egy nagyobb birtoktest feudális központjává is vált és – közelebbről ismeretlen helyen, talán a mai Bástyá utca közelében – feltehetően felépült egy megerősített udvarház, várkastély is. A város katolikus temploma minden valószínűség szerint már a megelőző évszázadban állt, a településszerkezet jellegéből kikövetkeztethetően nagyjából a mai katolikus templom - esetleg a református egyház - környékén (bár a mai katolikus templom építésével egyidős Mária Terézia korabeli adat szerint a katolikusok templomuk felépítéséhez Tary István aklának telkét vették meg és ez az ellen szól, de nem kizáró jelleggel, hogy itt korábban templom állt volna). Az, hogy Zsigmond 1408-ban itt tartózkodik és innen keltezi oklevelét Halas jelentőségét és gazdasági erejét mutatja, hiszen a királynak és kíséretének elszállásolása és ellátása nem kis terhet róhatott a városra. Más

résről feltételezi, hogy ekkoriban már néhány szilárdabb épület is állhatott a településen.

Albert király 1439-ben Hunyadi Jánosnak ajándékozta a várost, aki szabadkai uradalmát a halasival egyesíti. Hunyadi János birtokossága valószínűleg újabb fejlődési lehetőséget jelentett a környéknek, tekintve, hogy a kormányzó a maga korában korszerű gazdálkodást folytathatott. Mátyás királlyá választása további előnyökkel járt, mert a mezőváros a királyi birtokok közé emelkedett.

A török hódoltság kora a település és városszerkezetben alapvető, máig kiható változásokat hozott. A környék kisebb falvainak, mezővárosainak pusztulásával megkezdődött a nagy határú Halas kialakulása. E folyamat majd a XIX. század második felében, a tanyarendszer kifejlődésével éri el csúcspontját. A kihalt falvak, puszták határát fokozatosan Halas veszi birtokába, és valószínűleg a lakosság egy jelentős része is beköltözik a városba. A bizonytalan háborús idők a növénytermesztésnek nem kedveztek, újra a nagyállattartás vált dominánssá a gazdaságban. A rideg pásztorok pusztai szállásai a tanyák tipológiai előzményeinek tekinthetők, annak ellenére, hogy létrejöttükben egész más tényezők játszottak szerepet.

Hogy a végzetes pusztulás Halast elkerülte, viszonylag védett fekvésének és szultáni birtok voltának is köszönhető volt, így megmenekült az állandóan cserélődő szpáhi birtokosok kizsákmányolásától. Legnagyobb mérvű pusztulása a Tizenöt éves Háború idején valószínűsíthető, amikor, ha rövidebb időre is lakatlanná vált a város. Minden esetre a török uralom végét néhány száz (305) fős népességgel, de a környék települései közül egyedül lakottan éri meg. A Rákóczi szabadságharc idején a város a kurucok oldalára állt, ezért a császári hadak állandó sarcolásának, pusztításának volt kitéve.

A lakosság visszatelepülése gyors ütemben folyt, és az 1709-es pestisjárvány idején „csak” a halottak száma 1300 fő volt.

1702-ben az addig bizonyos fokú kollektív szabadságot élvező város a Német Lovagrend, majd a pesti Invalidusok birtokába került. A földesúri függőség alól csak az 1745-ös redempció során szabadult fel. A redempció a megváltásban anyagilag részt vevő redemptusokra, illetve irredemptusokra osztotta a város társadalmát, akiket eltérő jogok illettek meg. Fontos változás volt a katolikusok beköltözése az addig tisztán református felekezetű városba az 1700-as évek közepe táján. Az őslakosok és a betelepülők által lakott városrészek eltérő szerkezete máig megmutatkozik a halmazos jellegű településrészek utcahálózatában.

A II. József uralkodása alatt 1783-ban készült I. katonai felmérés halasi szelvénye már mai állapotában mutatja meg a város jelenlegi központját, amely a mai belterületnek mintegy a negyedét tette ki. A lakott területen elhelyezkedő nagyszámú szárazmalom a település agrárjellegű, falusias képét vetíti elénk. A Tabán félszigetként nyúlik a Harangos tó vízébe és a belterület zárványaként is találunk vízállásos területeket, melyek csak a XIX. század végére tűnnek majd el. A tó partjára vezető utcák, közök nagy száma a víznek a település életében játszott fontos szerepére utal. Az újabb betelepülések és a népesség számának növekedése

miatt (1785-ben kb. 5500 fő, míg 1847-ben 10000 fő) a XIX. század első felében jelölték ki az Alsóváros és a Felsőváros szabályos, mérnökileg kitűzött utcahálózatát, amely élesen elüt az eredeti településmag szabálytalan, halmazos szerkezetétől.

A fejlődés a XIX. század közepéig jórészt mennyiségi volt, a város arculatán alapvető változásokat nem okozott, mindössze területének és a lakosság számának növekedéséről beszélhetünk. Kivételként néhány nagyobb középület felépítését említhetjük (Városháza, Kvártélyház, Katolikus templom, stb.), a településkép azonban továbbra is jellemzően falusias maradt. A földfalazatú földszintes parasztházak közül néhány kismemesi kúria emelkedett ki (Végh-, Babó-kúria, paplak, stb.).

Kiskunhalas az I. katonai felmérés térképszelvényén

Új dimenziók a dualizmus korának gazdasági fellendülésével nyíltak. Ekkorra tehető a város társadalmi képét 1945-ig meghatározó paraszt-polgári, civis réteg végső kialakulása. A tőkés polgárság és civistársadalom néhány évtized lefolyása alatt súlyának megfelelően formálta át Kiskunhalas városképét. Az 1867-től az első világháborúig tartó időszak építkezései a mai napig a markánsan kirajzolódó rétegét adják az épületállománynak. Amit ehhez a XX. század (első fele) hozzá tett az vagy az előző korszak szerves folytatását képezte, vagy mindvégig idegen test maradt a város szerkezetében (második fele). A város társadalmi szerkezete a XIX. század végére erősen differenciálódott és ez rávetült a város szerkezetére is. A központtól a szélék felé koncentrikus gyűrűkben helyezkedtek el az egyes csoportok, természetesen vagyoni helyzetüknek megfelelően. A Városközpont emeletes bérpalotáiban a polgári, nagypolgári réteg, a központhoz csatlakozó mezővárosi jellegű, civisházakban a paraszt-polgári réteg élt, míg a külső övezetek falusias utcáiban az agrárproletárság zömében fésűs beépítésű parasztházait találjuk. Ez a hármas tagozódás – csekély kiterjedésű városias központ, azt övező földszintes,

A tanyarendszer kialakulása szintén erre az időszakra tehető. Okai: a szántóföldi művelés arányának drasztikus növekedése a legeltetéssel szemben (gabonakonjunktúra, vasúti szállítás lehetősége), ritka település-hálózat, nagy határú mezőváros, földosztás, tagosítások. A folyamat az 1850-es jobbágy felszabadítás után figyelhető meg először, de virágkora a XIX. XX. század fordulója volt. A nagygazdák jelentős része városi házzal és tanyával is rendelkezett, a szegényebb tanyasiak számára a városi ház általában nem adatott meg.

A Kiegyezés után öntudatra ébredt mezővárosi polgárság reprezentációs igénye hozta létre a máig meghatározó közösségi épületek egész sorát (Városháza, Gimnázium, Szálloda, iskolák, stb.), amelyek az eklektikus-historizáló és szecessziós stílus alkotásai.

A vasúti közlekedés megindulása serkentőleg hatott az ipari és a mezőgazdasági termelésre egyaránt. A nagyobb üzemek a Nagyállomás környékére a sínek közelébe települtek.

10

logikus és természetes kapcsolatát és furcsa excentricitást okozott a város szerkezetében. A központtól keletre eső telepszerű tömbtelkes beépítése durva és jóvátehetetlen beavatkozás volt az elődök által ránk hagyott építészeti örökségbe. A nagyüzemi technológiával épült házak nem vették, nem vehették figyelembe a város eredendően más léptékét, egyediségét. A lakótelepi házak látványa az, amely ma először tűnik fel az érkezőknek és árnyékukból csak később bújnak elő a barokk templomtornyok a városháza eklektikus tornya és a szecessziós kupolák.

A településszerkezet kialakulásának vázlata

Mint az előző fejezetből kitűnik Kiskunhalas területén a települési kontinuitás az Árpádok korától napjainkig fennállt. Természeti csapások, tűzvészek, háborús dúlások után rövid időn belül újjáépült a város, sőt még a Hódoltság korában is tapasztalhatók a fejlődés jelei. Éppen ezért joggal feltételezhető, hogy a mai utcahálózat, településszerkezet legősibb rétegei még a koraújkor századaiból származnak.

A mai utcahálózatot szemügyre véve erőteljesen megmutatkozó kettősséget észlelünk. Élesen elkülönül egymástól a szabálytalan és a szabályos, de legalább is szabályosságra törekvő utcavezetés rendszere. Ez a kettősség a város legősibb építészeti öröksége. Kézenfekvő feltételezni, hogy a különböző rendszerek egészen más korszakok, gazdasági, gazdálkodási viszonyok emlékei. Az eltérő jellegű szerkezeti rendszerek kialakulásának relatív kronológiája könnyen meghatározható, amihez az írásos adatokat hozzárendelve abszolút időrendet állíthatunk fel. Igaz ugyan, hogy a városban a XVIII. sz. elejénél régebbi épület nem maradt fenn, de a térképre tekintve szokatlan pontossággal és következetességgel leolvasható a település kialakulásának szinte minden fázisa. Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy a meglepő épségben fennmaradt településszerkezet Kiskunhalas történetiségének egyedülálló, országos, sőt európai viszonylatban is figyelemre méltó illusztrációja. Alább kialakulásuk sorrendjében vizsgáljuk meg az egyes városrészeket, kizárólag a történetileg vagy szerkezetileg jelentős területekre koncentrálni. Éppen ezért itt csak a halmazos településmaggal foglalkozunk, amely igazi unicumnak tekinthető szemben a város többi részének sematikus beépítésével.

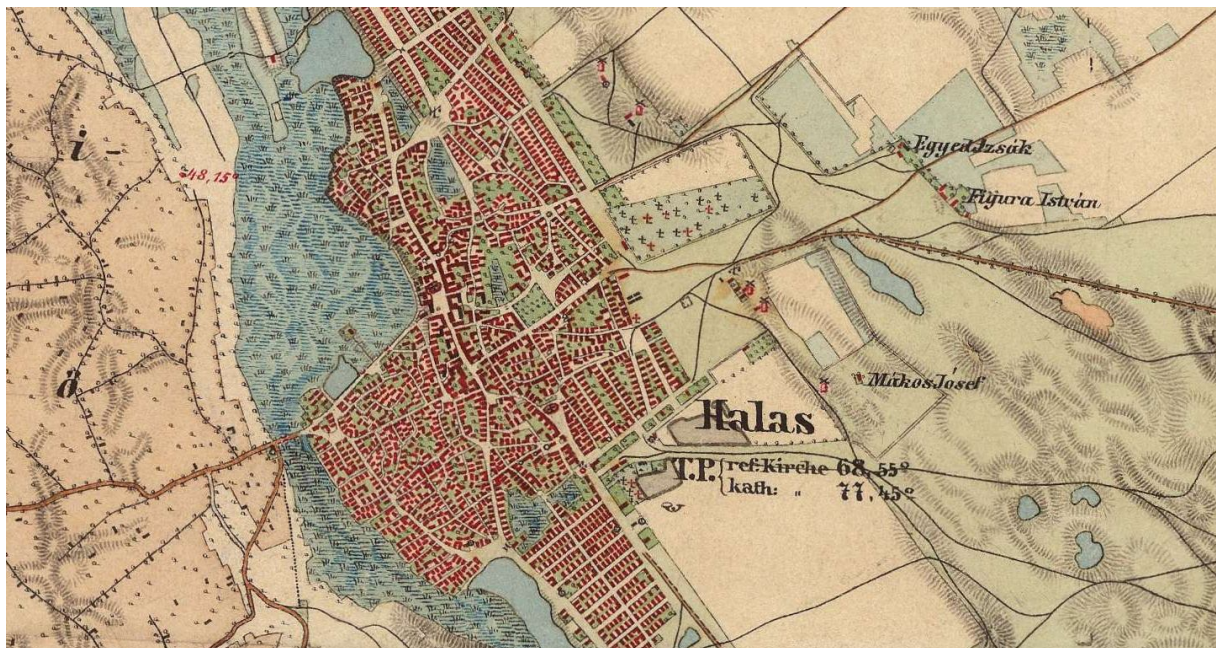
Az egyes városrészek egyenkénti elemzése előtt azonban, egy általános, az egész városra kiterjedő tapasztalat leszögezhető: egy utca beépítésének sűrűsége vagy zártsága nemcsak az adott utca szerkezeti jelentőségével áll egyenes arányban, hanem utal annak korára is. Banális egyszerűséggel: minél több ideje volt egy utcamenti beépítésének helyben fejlődnie, annál tovább gazdagította önmagát. Ez megnyilvánulhatott telekaprózásban, az épületek hézagos vagy szakaszosan összezáró elhelyezkedésében és a kiteresedések egyre tudatosabb építészeti megformálásban. A fiatalabb korú utcák beépítése esetlegesebb, ritkább és lecsatlakozásuknál nem alakult ki határozott keretezésű teresedés.

A ma emberének szemével végigjárva a város központjának girbe-gurba utcáit, váratlanul előbukkanó teresedéseit elsősorban azok festőisége, sajátos hangulata ragadja meg a szemlélőt. Kiskunhalas város-építészetének ezek a sajátos értékei több évszázad organikus fejlődésének rekvizítumai. Kialakulásukról azonban tudnunk kell, hogy a kor emberét esztétikai, városépítészeti megfontolások a legkevésbé vezették, esetleg nagyobb középületek, templomok elhelyezésénél és amit ma láthatunk azok pusztán praktikus és teljesen profán szándékok megtestesülései, a „józan paraszti gondolkodás” vezette tudatalatti városépítészeti alkotásai. Látni fogjuk, hogy minden kedves kis tér, apró kiszögellés valamilyen teljesen egyszerű funkcionális, vagy topográfiai kérdésre adott lehető legegyszerűbb válasz. Ezen egyszerű válaszok sokasága adja a ma labirintus-szerűen bonyolultnak tűnő hálózat összességét. Az előbb városépítészetről beszéltünk, de kérdés, hogy építészetről van-e szó igazán, hiszen az építészet tudatos, esztétikai megfontolásokat is felvető gondolati tevékenység „terméke”. A halmazos jellegű település inkább egy életforma emléke. ami attól szép, hogy őszinte és őszöntszerű. Nem tudni milyen várost képzeltek el az első megtelepedők akik a városfejlődésnek nevezett láncreakciót elindították azzal, hogy az első sejtet létrehozták, az első kérdéseket megválaszolták: a lényeg, hogy ilyen lett és ma így szép és festői.

Kiskunhalas városszerkezetét elsősorban topográfiai és gazdaságföldrajzi adottságok határozták meg. A védelmet nyújtó Halas-tó öblözetei közé, a partosabb, magasan fekvő részekre húzódott első település éltető elemei közé tartozott a víz és a Buda felé vezető országút. A város utcahálózatának elsődleges elemei a budai országút elágazásai, ami a hálózatnak dominánsan észak-déli sodrást ad. Jól nyomon követhető ez ma is a Szabadkai - Szilády - Thorma és a Bokányi - Eötvös - Bajcsy utcák vonalát követve. Jellemző, hogy kelet-nyugat irányban egyetlen út sem vezet át törésmentesen a város központján. A hálózat másodlagosan kialakult átlós elemei az eltérő irányokban fekvő városkapukat kötik össze. Legszebb ezek közül a Szt.Imre - Béke - Alkotmány utca vonalvezetése. A Harangos tér összeköttetésben van a mai Szász Károly utca nyugati végén egykor volt átjáróval és a város északi kapujával is. Ezek az útvonalak enyhe ívvel követik a tó feletti hátság természetes domborzati vonalait. A városkapuk egykor ténylegesen is kaput jelentettek, mert az alföldi mezővárosok - és sokszor a falvak sem - voltak teljesen nyílt településeknek tekinthetők. Általában palánk és árok övezte őket, ha másért nem a kóbor, elbitangolt állatok, nagyragadozók, útonállók ellen. A város egykori kapujára következtethetünk a Szabadkai - Batthyány utcák találkozására körül, Szabadság térenél, Szövetség térenél, a Szász Károly utca nyugati végén és a Harangos téren. Palánk valószínűleg csak a szárazföld felől épült, legalább is erre mutat, hogy itt a szélső utcák párhuzamosak a település határával és egy-egy teresedésen futnak össze, míg a tó felől sokszor merőlegesenek a partra a város és víz intenzív kapcsolatának bizonyítékaként. Jellegzetes kapu mögötti V-elágazásból létrejött tér a Katolikus templom előtti Szentháromság tér. A város piactere a Református templomtól délre

jött létre nyugati oldalával a vízre támaszkodva. Bizonyos jelek arra mutatnak, hogy a település már korán két központtal rendelkezett. A kun közigazgatás és a lakosság életének centruma a mai városháza környéke, a földesúri uradalomé a mai Katolikus templom közelében lehetett. Itt valószínűsíthető a feudális udvarház helye is, amire a Bástya utca helynév utal.

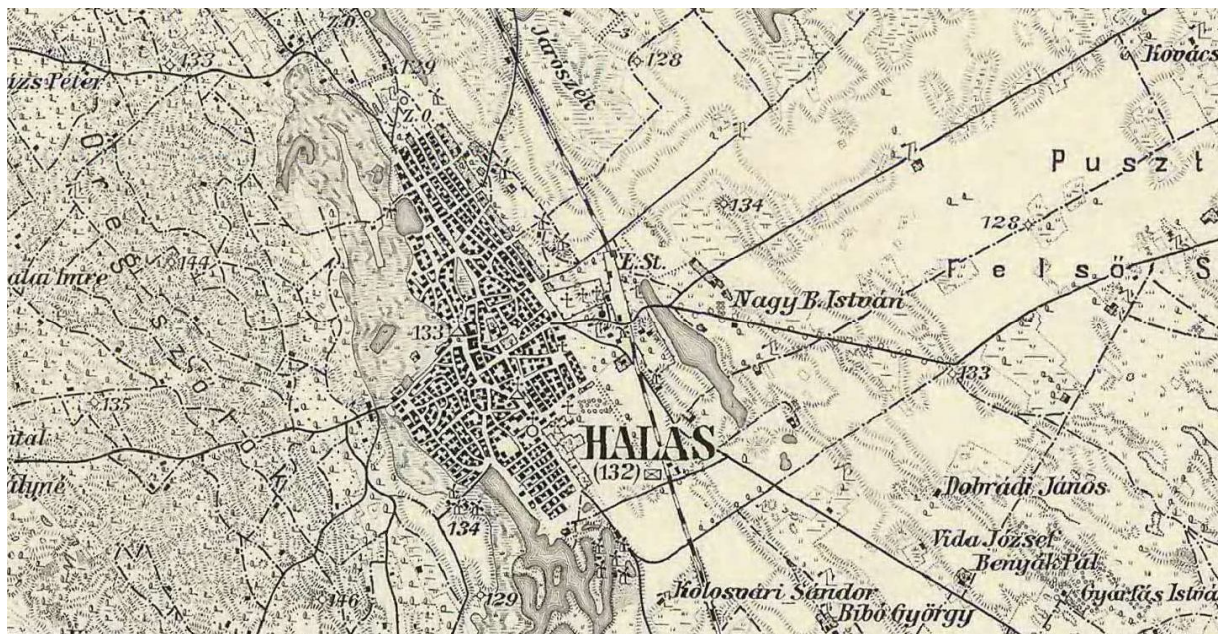
Nem csak Kiskunhalas halmazos és szabályosan települt városrészei különböztethetők meg élesen, de az eredeti településmagon belül is felfedezhetünk eltérő jellegzetességeket. A szerkezetileg legősbibb formában fennmaradt településrész a Református templomtól észak-keletre helyezkedik el, bár a Tabán korai benépesedése is feltételezhető, de itt a katolikus zsellérek betelepődése némileg átformálta a hálózatot. Noha a házak legöregebbjei itt is, a XIX. sz. közepéről származnak, az épületek nem túl magas életkora nem mond ellent a szerkezet ősiségének, ami sokszor jóval archaikusabb elem, mint maga az épületállomány. A település sziget-szerű jellegéből fakadó öntörvényű, befelé forduló szerkezeti fejlődés eredményezte az utcahálózatot. A városrész kialakulásának időszakában a telkek kerítetlenek lehettek a szabálytalanul álló házak közötti csapások, ösvények helyén rögzültek idővel a mai utcák. Ezek meglehetősen keskeny volta arra utal, hogy a belterületnek ezen a részén a nagyállattartás nem lehetett jellemző.

A II. katonai felmérés térképszelvényén már jól megfigyelhető a halmazos és geometrikus, mérnöki jellegű városrészek eltérő szerkezete. Jól tanulmányozhatók a Halast a XIX. század közepéig jellemző tagolt vízrajzi viszonyok is.

A hálózat gerince, a mai Szilády utca, a topográfiai adottságoknak megfelelően a hátság vonalával párhuzamos. A kisebb utcák a levél erezetéhez hasonlóan ágakra bomlanak. Jellemző a nagyobb teresedések hiánya, csak kisebb, igen hangulatos utcabövéletek alakultak ki. A tömbök szabálytalan, hosszúka és észak-déli irányúak a keresztirányú hálózati elemek száma csekély. A nagyméretű

telektömböket később zsákutcák tárták fel, majd ezek fokozatosan át is törhették a tömböket újabb részekre osztva azokat. Az utcahálózat a Szabadság téri városkaputól faágszerűen ágazik szét és bordásan csatlakozik a Bajcsy-Zsilinszky és Szilády utcai domborzati gerincvonalhoz. A nagy tömbök a vagyonos református gazdák telkeinek jelentős méretével magyarázhatók. A konzervatív redemptus réteg kevésbé engedte meg a betelepedést e városrészbe, így a telkek aprózódása és az utcahálózat bővülése jóval lassabb volt, mint a Tabánban, ahol a zsellérsorú lakosság gyorsabban szaporodott. Ugyanakkor a XIX. század végéig az utcák között vízállásos beépítetlen térségek voltak. Egyedül a Bessenyei tér környéke mutat más képet, amelynek szerkezete a térképek tanúsága szerint későbbi megtelepedés emléke.

Halas a III. katonai felmérés szelvényén

A Tabán ezzel szemben rendkívül gazdag és változatos utcahálózattal rendelkezik az itteni lakosság eltérő társadalmi helyzet okán. A zsákutcák nagy száma még ma is szembetűnő, néhol megfigyelhetők az egykori Harangos-tóhoz vezető lejárók maradványai is (Alkony, Honvéd, Zerge, Kosár, stb. utcák). A városrész, telkeket és épületeket is feltűnítő térképét tanulmányozva több érdekes részlet található, ami az utca vonalvezetésének és beépítésének kialakulására utal vissza. Az eredetileg a reformátusok által lakott városrészhez hasonló szerkezet először zsákutcákkal, majd miután ezek áttörték a tömböt, harántirányú hálózati elemekkel bővült. Ha a kisebb kelet-nyugat irányú utcákat a térképről „kiradírozzuk” látható a két városrész szerkezetének hasonlósága. A régebben telekbelső felé megosztódó telekrészek az átkötése után "kiszabadultak", épületei az oldalhatárról a hátsó telekhatárra kerültek és tetten érhető a nyeles telkek szolgalmi sávjának zsákutcásítása, ami általánosnak mondható. A porták használati zónája vált fokozatosan tulajdonjogi értelemben telekké.

Megfigyelhető, hogy a fő szerkezetet képviselő utcák oldalhatáros és hézagosan bezáró beépítésűek, az újabban kialakult zsákutcákat és tömböt áttörő ágakat pedig általában ritkábban sorolt oldalhatáron álló épületek alkotják. Feltűnőek a néhol igen kicsire zsugorodott telekméretetek. Ez a meglévő aránytalanság a szerkezetre jellemző jegynek tekinthető.

A szintén korai előzményekkel rendelkező Tabán városrész délről észak felé szétágazó utcahálózata azt sugallja, hogy a legfontosabb közlekedési vonalak a Harangos téri kaputól az északi és nyugati városkapuk felé irányultak. A hálózat gerince a Hunyadi és Petőfi utcák átlós szerkezeti vonala és a terület legfontosabb feltáró útjai a Harangos téren futnak össze.

A Kossuth és Batthyány utcák között elhelyezkedő településrész központja a Szentháromság tér, amely akár a Tabánhoz is sorolható, hiszen a két terület határán helyezkedik el. E városrész utcahálózata jóval kevesebb szertelenséget mutat, amely valószínűen az egyenletesebb terepviszonyokkal, esetlegesen egy későbbi, talán már tervszerűen, egyszerre végrehajtott telepítéssel magyarázható. Ez talán köthető a katolikusok XVIII. század közepén történt betelepüléséhez. A hálózat döntően észak-déli és nagyjából homogén szerkezeti elemek alkotják. Feltűnő, hogy az Arany János utcától északra a hálózat szabálytalanabb, ami szintén eltérő idejű betelepülésre utal. Minden esetre a városrész utcái 1783-ra már közel mai formájukban állnak előttünk.

„Városépítészeti” hagyományok

Az előző fejezetben a halmazos településrész szerkezetének a város kialakulásával és történetével összefüggő tanulságait összegeztük és elsősorban a városléptékű szerkezeti elemekre koncentráltunk. Alább a „nagy” szerkezet összetevőit a kisebb részleteket vizsgáljuk. Leginkább a különféle teresedéseket emeljük ki, amelyek leginkább „felelősek” Kiskunhalas központjának sajátos hangulatáért.

Városkapuk

A város palánkjának kapui előtt vagy mögött, illetve a tavi átjáróknál, kikötőknél alakultak ki, sokszor nem is terek csak az egy pontban összefutó több utca közlekedése által megkívánt teresedések. Jellemzői a hegyes összemetsződésű utcasarkok és telekhatárok, a háromszögű térforma. Példái a Szabadság tér, Szentháromság tér, Harangos tér, Szász Károly – Vajda - Sáros utca találkozása, Kun tér. Tipológiai ide tartoznak a bordás úthálózati elemek elágazásai is pl.: Szt.Imre - Petőfi, Lovag - Nyárfa utca sarok stb.

„Belső” terek

A szerkezetileg frekventált hálózati elemek közötti lakóterületek belsejében, azoktól elhúzottan kialakult intim teresedések. Az utcán járva váratlanul tűnnek fel és meglepnek intimitásukkal, amely viszonylagos zártságuk eredménye. Létrejöttük magyarázata valamely egykor nagy fontosságú, ma már nem álló építmény, amely valaha e teresedéseken állt. Lehetett ez szárazmalom, közkút, kovácsműhely, stb. Kialakulásuk folyamatára az I. katonai felmérés lapjai vetnek fényt, amelyek a terek közelében sokszor szárazmalmokat ábrázolnak. Legszebb példái a Rózsa, Rákóczi, Szt.György és Kismarton tér. A Rózsa és Rákóczi terek szélmalomkerék-szerű alaprajzukkal sajátos módon dinamikus térélményben részesítenek. A Szt.György tér déli mellékterének átlós sarkaiba befutó utcaszakaszok jellegzetes perdületet adnak a kisméretű teresedésnek. Hasonló volt a Kmeth Sándor utcának a Székely utca felőli teresedése egészen addig, amíg a két utca találkozásánál leszűkítő telkeket nem szanálták. A Hajó utca hajlata is ebbe a típusba sorolható.

Belső terek ábrázolása a kataszteri térképen (1879)

Sarokutcák

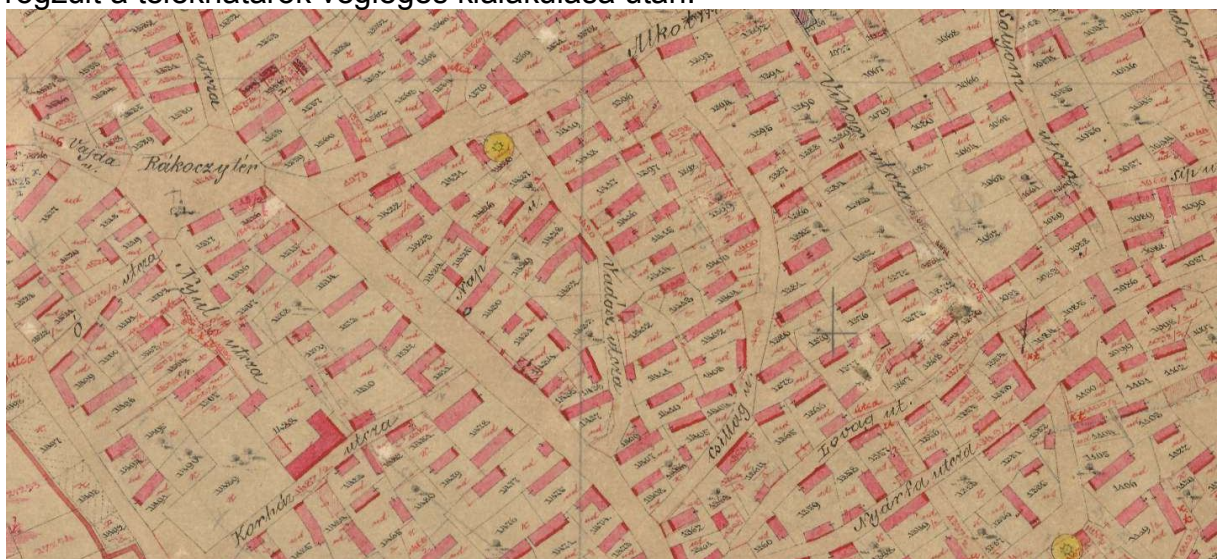
Jellegzetes derékszögben megtörő utcaforma, kialakulásának útja általában egy nagyobb épület, vagy telek megkerülésének kényszere, erre utalhat Kiskunhalason a Bástya utca példája.

Utcabővületek

Általában hasonlóan jönnek létre, mint a „belső” terek, de sokszor kialakulásukat egy-egy telek jobb megközelítése indokolja. Egyes esetekben a már kialakult tulajdonviszonyok tiszteletben tartása teszi szükségessé az utca bővítését, vagy szűkítését. Jellegzetes fűrészfogas térfal található a Posta utcában is, ami tulajdonképpen kétszeresen megtört sarokutca.

Az alábbi kataszteri térképből (1879) kivágott részleten látható Vadász és Csillag utcák koncentrikus karéja a városszerkezet igen érdekes eleme a kerti sétányokon gyakori áttaposásokhoz hasonlóan a távolság lerövidítésére jött létre és rögzült a telekhatárok végleges kialakulása után.

Jellegzetes épülettípusok, építészeti hagyományok

A Kiskunhalasra jellemző építészeti hagyományokat, a város egyedi építési kultúrájának összetevőit és azok történeti kialakulását a Településképi Arculati Kézikönyv „Örökségünk” fejezete ismerteti, így annak megisméltése e helyen szükségtelen.

2. A védett műemléki értékek települési értékleltára

A világörökségi, és a világörökségi várományos helyszínek és területek

Világörökségi, és a világörökségi várományos helyszínek és területek jelenleg nincsenek kijelölve Kiskunhalason és ilyenek a továbbiakban sem indokoltak.

Az országos építészeti örökség elemei

Kiskunhalas jelenleg országos műemléki védelem alatt álló objektumait, területeit a jelen dokumentumhoz csatolt táblázat tartalmazza.

3. A helyi építészeti örökség települési értékleltára

Településszerkezet

Kiskunhalas korábbi fejezetekben ismertetett halmazos szerkezetű településrészeinek, valamint az azokat összekapcsoló történeti belvárosi területeknek a helyi területi településszerkezeti védelme feltétlenül indokolt. A védendő, kiemelkedő értékű területeket az alábbi térképvázlat mutatja. A védett terület további kiterjesztése szükségtelen.

Helyi védelem alatt álló objektumok
I.kategória

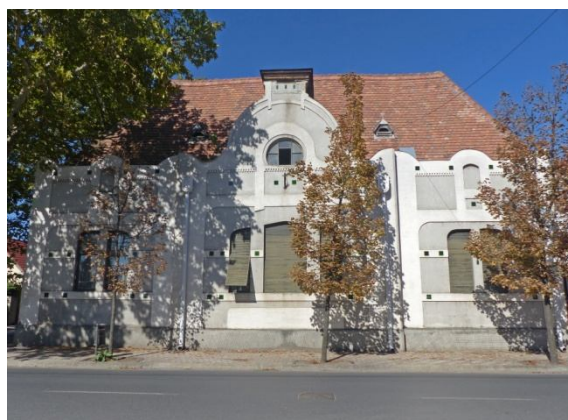
Alkotmány utca 4. (hrsz.: 3887/2)

Avar utca 10. (hrsz.: 191)

Avar utca 10. (hrsz.: 191)

Dózsa György 1. (hrsz.: 2566)

Eötvös utca 2. (hrsz.: 7)

Eötvös utca 20. (hrsz.: 19)

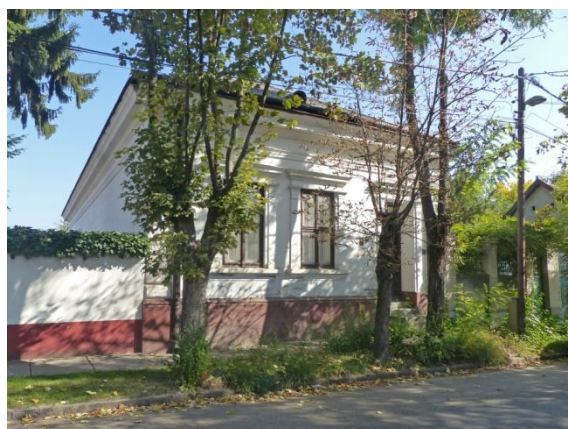
*Gimnázium utca – villanytelep
(hrsz.: 4681)*

Kisfaludy utca 87. (hrsz.: 1941/1)

Köztársaság utca 4. (hrsz.: 4651)

Révész Gy. utca 10. (hrsz.: 3936)

Római Katolikus temető – Babenyeckápolna (hrsz.: 5180)

Szabadság tér 6. (hrsz.: 372)

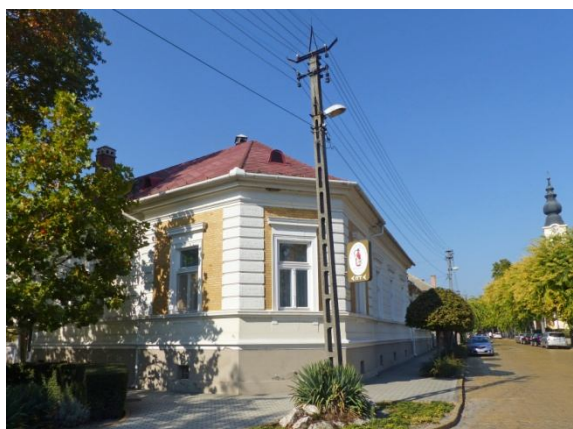

Széchenyi utca 38. (hrsz.: 561)

Szent György tér 9. (hrsz.: 4505)

Szentháromság tér 9. (hrsz.: 4553)

Szent Imre utca 14. (hrsz.: 4562)

Vörösmarty utca 64. (hrsz.: 2045)

Téglagyár (hrsz.: 40742)

Téglagyár (hrsz.: 40742)

Alsószállási iskola (hrsz.: -)

II. kategória

Ady Endre utca 1. (hrsz.: 3658)

Ady Endre utca 4. (hrsz.: 3665)

Ady Endre utca 7. (hrsz.: 3654)

Ady Endre utca 16. (hrsz.: 3675)

Ady Endre utca 21. (hrsz.: 3694)

Ág utca (hrsz.: 1048)

Alkotmány utca 6. (hrsz.: 3886)

Alkotmány utca 17. (hrsz.: 3774)

Állomás utca 6. (hrsz.: 4747)

Arany János utca 17. (hrsz.: 5004)

Arany János utca 21. (hrsz.: 5002)

Arany János utca 21. (hrsz.: 5002)

Árpád utca 3. (hrsz.: 4618)

Árpád utca 4. (hrsz.: 4834)

Árpád utca 12. (hrsz.: 4839)

Árpád utca 22. (hrsz.: 5102)

Árpád utca 41. (hrsz.: 4581)

Attila utca 6. (hrsz.: 299)

Bajcsy-Zsilinszky utca 7. (hrsz.: 325)

Bajcsy-Zsilinszky utca 22. (hrsz.: 112)

Batthyány utca 6. (hrsz.: 5098)

Béke utca 3/a. (hrsz.: 3688)

Béke utca 4. (hrsz.: 3928)

Bethlen Gábor tér 1. (hrsz.: 4669/4)

Csillag utca 11. (hrsz.: 3825)

Dékáni Árpád utca 6. (hrsz.: 4763)

Dékáni Árpád utca 9. (hrsz.: 4780)

Eötvös utca 4. (hrsz.: 8)

Eötvös utca 19. (hrsz.: 133)

Hajnal utca 5. (hrsz.: 4837)

Harangos tér 2. (hrsz.: 4048)

Hársfa utca 1. (hrsz.:441)

Hősök tere 4. (hrsz.: 6)

Hősök tere 5. (hrsz.: 143)

Hunyadi utca 1. (hrsz.: 3587)

Hunyadi utca 30. (hrsz.: 4014)

Huszár utca 7. (hrsz.: 4000)

Jókai Mór utca 4. (hrsz.: 2162)

Jókai Mór utca 39. (hrsz.: 2081)

József Attila utca 4. (hrsz.: 4134)

Kálvin tér 2. (hrsz.: 3940)

Kárpát utca 20. (hrsz.: 745)

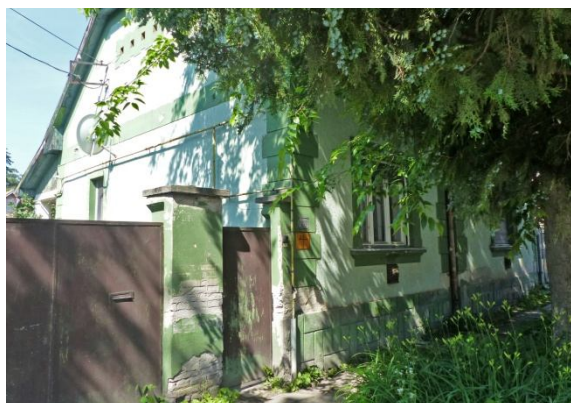

Katona József utca 8. (hrsz.: 4779/1)

Kígyó utca 5. (hrsz.: 3673)

Kisfaludy utca 60. (hrsz.: 2033)

Kisfaludy utca 64. (hrsz.: 2029)

Kisfaludy utca 94. (hrsz.: 2002)

Kisfaludy utca 113. (hrsz.: 1964)

Kmeth Sándor utca 16. (hrsz.: 309)

Kmeth Sándor utca 21. (hrsz.: 269)

Kossuth Lajos utca 1. (hrsz.: 4641)

Kossuth Lajos utca 2. (hrsz.: 4660)

Kossuth Lajos utca 14. (hrsz.: 4673)

Kossuth Lajos utca 21. (hrsz.: 4816)

Kossuth Lajos utca 35. (hrsz.: 4768/2)

Kossuth Lajos utca 37. (hrsz.: 4767)

Köztársaság utca 7. (hrsz.: 3667)

Köztársaság utca 8. (hrsz.: 4657/2)

Lovag utca 15. (hrsz.: 3832)

Május 1. tér 2. (hrsz.: 2254)

Dr. Nagy Mór utca 7. (hrsz.: 4875)

Dr. Nagy Mór utca 9. (hrsz.: 4876)

Dr. Nagy Mór utca 11. (hrsz.: 4877)

Dr. Nagy Mór utca 14. (hrsz.: 4803/1)

Dr. Nagy Mór utca 14. (hrsz.: 4803/1)

Dr. Nagy Mór utca 14. (hrsz.: 4803/1)

Nyárfa utca 14. (hrsz.: 3901)

Nyíl utca 2. (hrsz.: 2281)

Ősök tere 1. (hrsz.: 3693)

Ősök tere 2. (hrsz.: 3915)

Ősz utca 15. (hrsz.: 4516)

Petőfi Sándor utca 1. (hrsz.: 3924)

Petőfi Sándor utca 7-9. (hrsz.: 3935)

Petőfi Sándor utca 11. (hrsz.: 3939)

Petőfi Sándor utca 14. (hrsz.: 4570/2)

Petőfi Sándor utca 15. (hrsz.: 3946)

Petőfi Sándor utca 17. (hrsz.: 3952)

Petőfi Sándor utca 38. (hrsz.: 4105)

Petőfi Sándor utca 46. (hrsz.: 4144)

Posta utca 2. (hrsz.: 29)

Posta utca 3. (hrsz.: 25)

Posta utca 4. (hrsz.: 73)

Révész Gy. utca 5. (hrsz.: 3918)

Rózsa tér 1. (hrsz.: 456)

Sétáló utca 8. (hrsz.: 4660)

*Szabó Ervin utca 2. (hrsz.: 630/7-9)
Lovasbázis*

*Szabó Ervin utca 2. (hrsz.: 630/7-9)
Lovasbázis*

*Szabó Ervin utca 2. (hrsz.: 630/7-9)
Lovasbázis*

*Szabó Ervin utca 2. (hrsz.: 630/7-9)
Lovasbázis*

*Szabó Ervin utca 2. (hrsz.: 630/7-9)
Lovasbázis*

*Szabó Ervin utca 2. (hrsz.: 630/7-9)
Lovasbázis*

Szabadkai út 1. (hrsz.: 4521)

Szabadkai út 2. (hrsz.: 5113)

Szabadkai út 6. (hrsz.: 5117)

Szabadkai út 7. (hrsz.: 4470/1)

Szabadság tér 3. (hrsz.: 2170)

Szabadság tér 7. (hrsz.: 354)

*Szántó Kovács János utca 8.
(hrsz.: 4473)*

Szász Károly utca 8. (hrsz.: 3652)

Szász Károly utca 9. (hrsz.: 2563)

Szász Károly utca 10. (hrsz.: 3650)

Szász Károly utca 12. (hrsz.: 3648)

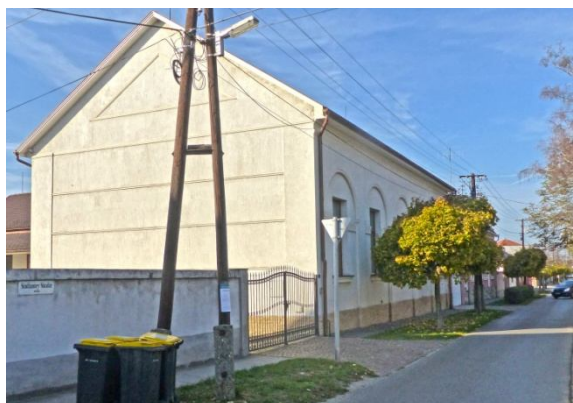

Szász Károly utca 27. (hrsz.: 2609)

Szász Károly utca 33. (hrsz.: 2612/5)

Szathmáry Sándor utca 2. (hrsz.: 71)

Szathmáry Sándor utca 4. (hrsz.: 70)

Széchenyi István utca 9. (hrsz.: 616)

Széchenyi István utca 17. (hrsz.: 605)

Széchenyi István utca 21. (hrsz.: 599)

Széchenyi István utca 65. (hrsz.: 1723)

Szentháromság tér 6. (hrsz.: 4556)

Szent Imre utca 1. (hrsz.: 4575)

Szent Imre utca 5. (hrsz.: 4563)

Szent Imre utca 6. (hrsz.: 4587)

Szilády Áron utca 2. (hrsz.: 2243)

Szilády Áron utca 3. (hrsz.: 9)

Szilády Áron utca 10. (hrsz.: 2235)

Szilády Áron utca 13. (hrsz.: 30)

Szilády Áron utca 14. (hrsz.: 2232/2)

Szilády Áron utca 16. (hrsz.: 2231)

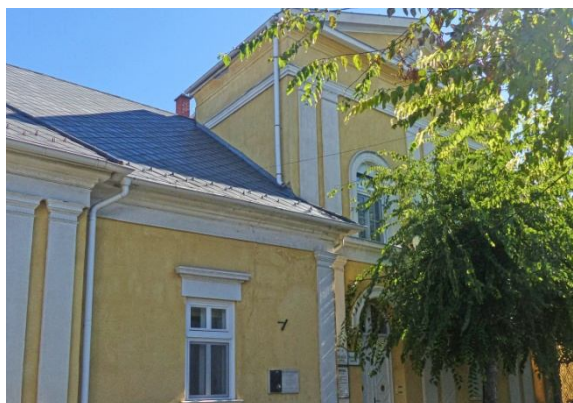

Szilády Áron utca 17. (hrsz.: 32)

Szilády Áron utca 17. (hrsz.: 32)

Szilády Áron utca 17. (hrsz.: 32)

Szilády Áron utca 19. (hrsz.: 33)

Szilády Áron utca 22. (hrsz.: 2222)

Szilády Áron utca 26. (hrsz.: 2218)

Szilády Áron utca 27. (hrsz.: 37)

Szilády Áron utca 34. (hrsz.: 2288)

Szövetség tér 1. (hrsz.: 4789)

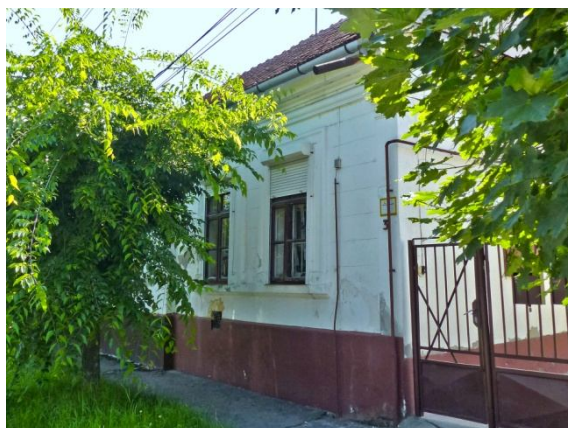

Szövetség tér 8-10. (hrsz.: 4885-6)

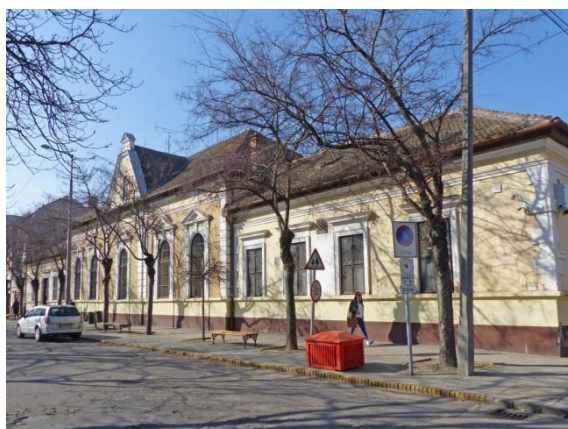
Táncsics Mihály utca 5. (hrsz.: 4663)

Thorma János utca 3. (hrsz.: 48)

Thúry József utca 6. (hrsz.: 171)

Thúry József utca 8. (hrsz.: 173)

Tó utca 14. (hrsz.: 4224)

Vajda utca 2. (hrsz.: 3602/2, 3603/1)

Vasút utca 2. (hrsz.: 4758)

Vasút utca 3. (hrsz.: 4901)

Vihar utca 1. (hrsz.: 3850)

*Vörösmarty Mihály utca 32.
(hrsz.: 411)*

*Vörösmarty Mihály utca 52.
(hrsz.: 388)*

*Vörösmarty Mihály utca 60.
(hrsz.: 2038)*

*Vörösmarty Mihály utca 62.
(hrsz.: 2044)*

*Külterület, Bogárzói iskola
(hrsz.: 0352)*

*Külterület, Felsőkistelek, Tuba-tanya
(hrsz.: 0651/4)*

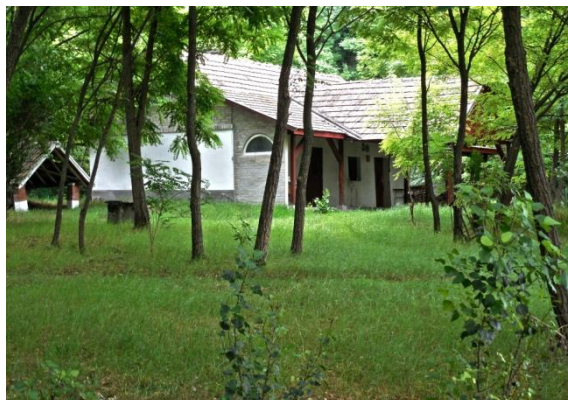

*Külterület, Felsőöregszőlők, Bédi-tanya
(hrsz.: 42673)*

*Külterület, Felsőszállás 29., Iskola
(hrsz.: 0658/74)*

*Külterület, Felsőszállás 142.
(hrsz.: 0701/6)*

*Külterület, Felsőszállás, Maján-ház
(hrsz.: 0431/10)*

*Külterület, Füzespuszta
(hrsz.: 018/8)*

*Külterület, Inokai iskola
(hrsz.: 0160/11)*

*Külterület, Latabár-ház
(hrsz.: 0651/3)*

*Külterület, Rekettye, Iskola I.
(hrsz.: 0466/2)*

*Külterület, Rekettye, Iskola II.
(hrsz.: 0417/22)*

III. Kategória

Alkotmány utca 2/b. (hrsz.: 3885)

Arany János utca 19. (hrsz.: 5003)

*Bajcsy-Zsilinszky utca 29. (hrsz.: 343)
kerítés*

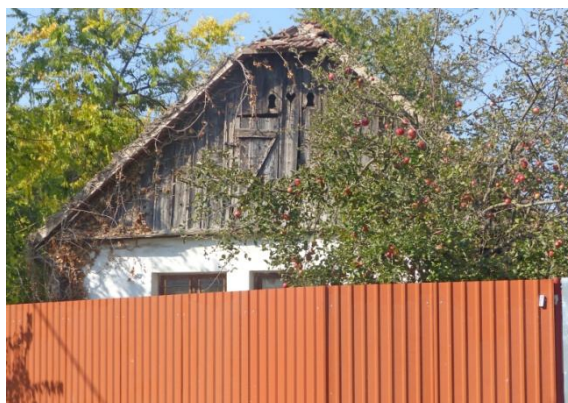

Dekáni Árpád utca 19. (hrsz.: 4787)

*Dugonics utca 21. (hrsz.: 4234)
utcai oromzat*

*Harangos tér 7. (hrsz.: 4043)
utcai oromzat*

Kisfaludy utca 54. (hrsz.: 484)

Kmeth Sándor utca 2. (hrsz.: 126)

*Kossuth Lajos utca 8. (hrsz.: 4662)
„vasoszlop”*

*Kossuth Lajos utca 13. (hrsz.: 4621)
„vasoszlop”*

Köztársaság utca 2. (hrsz.: 4652)

Szentháromság tér 8. (hrsz.: 4554)

Szilády Áron utca 5-7.(hrsz.: 12)

Helyi védettség törlése indokolt

Árpád utca 6.(hrsz.: 4835)
védendő érték nem található

Bajcsy-Zsilinszky utca 18.(hrsz.: 114)
védendő érték nem található

Csillag utca 1.(hrsz.: 3820)
védett oromzat átépült

Hattyú utca 20.(hrsz.: 4063)
átépült

Hunyadi utca 12.(hrsz.: 3802)
átépült

Hunyadi utca 16.(hrsz.: 3805)
védendő érték nem található

*Jókai Mór utca 61.(hrsz.: 2101)
átépült*

*József Attila utca 5.(hrsz.: 4092)
átépült*

*Szilády Áron utca 18.(hrsz.: 2229/1)
védendő érték nem található*

*Szilády Áron utca 29.(hrsz.: 39)
védendő érték nem található*

*Tábor utca 1.(hrsz.: 5031-2)
védendő érték nem található*

*Vörösmarty Mihály utca 42.
(hrsz.: 396) átépült*

*Zrínyi utca 25.(hrsz.: 1879)
védett épület a Google Street Wiew
felvételén*

*Zrínyi utca 25.(hrsz.: 1879)
védett épület elbontva (2019.)*

*Külterület, Rekettye 103., (hrsz.:
0420/22) elbontva*

Helyi védelemre javasolt épületek

*Avar utca 12. (hrsz.: 190)
jellegzetes kettős tömegű épület*

*Bajcsy-Zsilinszky utca 25. (hrsz.: 341)
art deco épület a két világháború
közötti időszakból*

*Bajcsy-Zsilinszky utca 25. (hrsz.: 341)
art deco stílusú részletek*

*Eskü tér 2. (hrsz.: 363)
utcaképi jelentőségű ház a XIX-XX. sz.
fordulójáról*

*Gimnázium utca 6. (hrsz.: 175)
art deco épület a két világháború
közötti időszakból*

*Kard utca 16. (hrsz.: 4607)
magyaros szecessziós épület a XX. sz.
elejéről, neobarokk részletekkel*

*Kard utca 16. (hrsz.: 4607)
népies ízű „magyaros” részlet a tetőn*

*Kmeth Sándor utca 19. (hrsz.: 290)
eklektikus-neoreneszánsz lakóház a
XIX. század végéről*

*Kolmann utca 9. (hrsz.: 8116)
préstégla homlokzatú egykori
tanyaépület a XIX-XX. század
fordulójáról*

*Kossuth utca (hrsz.: 4745/2)
utcaképi jelentőségű modernista
elárusítópavilon*

*Majsai út 2. (hrsz.: 6022/7)
art deco iskolaegyüttes a két
világháború közötti évekből*

*Majsai út 2. (hrsz.: 6022/7)
art deco iskolaegyüttes a két
világháború közötti évekből*

Ősök tere 4. (hrsz.: 3690)
kései historizáló, szecessziós lakóház a
XX. század elejéről

Ősök tere 4. (hrsz.: 3690)
bizarr, maszkos pilaszterfő a
főhomlokzat szimmetriatengelyében

Szathmáry utca 3. (hrsz.: 87)
Bauhaus ihletésű modernista lakóház a
XX. század közepső harmadából

Szénás utca 14. (hrsz.: 6097)
utcaképi jelentőségű historizáló
sarokház a XIX-XX. század utolsó
fordulójáról

Szentháromság tér 5. (hrsz.: 4557)
eklektikus-neoreneszánsz lakóház a
XIX. század végéről

Szilády utca 4. (hrsz.: 2242)
utcaképi jelentőségű koraeklektikus
sarokház a XIX. század utolsó
harmadából

*Szentháromság tér 5. (hrsz.: 4557)
kései historizáló középület a XX.
század elejéről*

*Szent Imre utca 2. (hrsz.: 4636)
városképi jelentőségű sarokház a XX.
század első harmadából*

*Szent Imre utca 3. (hrsz.: 4576)
eklektikus-neoreneszánsz lakóház a
XIX. század végéről*

*Vörösmarty utca 93. (hrsz.: 1996)
„népi” lakóház a XIX. század végéről*

*Zrínyi utca 24. (hrsz.: 1933)
nádfödeles „népi” lakóház a XIX.
század második feléből*

KISKUNHALAS MŰEMLÉKI VÉDELEM ALATT ÁLLÓ OBJEKTUMAI, TERÜLETEI

törzsszám	azonosító	cím	név	védelem	helyrajzi szám
10342	13106	Béke utca 2.	zsinagóga és építészeti környezete ex-lege műemléki környezete	Műemléki környezet	3931, 4636, 4637, 4642/1, 4088, 3686, 3923, 3928, 3929, 3930, 3932, 3933, 3927, 4575, 3925, 4577, 3934
10342	13107	Petőfi u. 1. - Révész György u. 6.	rabbilakás	Műemlék [tartozék]	3924
10342	13108	Béke u. 2--1.	jesiva (iskola) és tanácsterem/ téli imaterem (ma zeneiskola)	Műemlék [tartozék]	3926
10342	13345	Petőfi u. 1.	Zsinagóga	Műemlék	3924
9091	17036	Marx tér 1.	Istálló, fa jászlakkal	Műemlék [tartozék]	324
9208	17037	Posta u. 14.	Egykori istállóépület, ma garázs	általános műemléki védelem	80
9210	17038	Kárpát u. - Rakodó u.	Baky-család sírkápolnája	Műemlék	4735/2
600	17484		Városháza ex lege műemléki környezete	Műemléki környezet	2, 4671, 3, 2556, 2557, 2558, 2567, 2213, 2244, 2245, 2246, 2248, 2249, 4642/2, 4652, 4653, 4668, 4672, 4673, 4674, 143, 144/2, 145/2, 4, 5, 6, 7, 4655, 4669/4, 4681, 4689/14, 4689/15, 4675
605	20765		R. k. templom (Szent Péter és Pál apostolok) ex-lege műemléki környezete	Műemléki környezet	4553/2, 4554, 4555, 4556, 4577, 4578, 4579, 4581, 4582, 5101, 5102, 5103, 5105, 5106, 5107, 5108, 5109, 5112, 4557
9867	20766		Sóstói-csárda ex-lege műemléki környezete	Műemléki környezet	6343/1, 6373, 6338, 6346, 6348, 6345/2, 6339/5, 8402, 8420, 6334/9, 6332, 6331/2, 6331/1
604	20959		Iskola (Szűts József Általános Iskola) ex-lege műemléki környezete	Műemléki környezet	3649, 3654, 3660, 3665, 3667, 3671, 3672, 3677, 3679, 3703, 3704, 4642/2, 4644, 4647/1, 4647/2, 4651

KISKUNHALAS MŰEMLÉKI VÉDELEM ALATT ÁLLÓ OBJEKTUMAI, TERÜLETEI

603	20960		Lakóház, részben irodákkal, Kvartélyház ex-lege műemléki környezete	Műemléki környezet	3661, 3663, 1, 2244, 2245, 2246, 2567, 4642/2
602	20961		Sáfrik-féle szélmalom ex-lege műemléki környezete	Műemléki környezet	1047, 1037, 1050, 973, 893, 1200, 1052
9210	20962		Református temető ex-lege műemléki környezete	Műemléki környezet	4729/3, 4729/4, 4730/31, 4730/6, 4730/7, 4730/8, 4735/28, 4735/6, 4737/2, 4742, 4743, 4744, 4729/5, 4729/9, 4730/13, 4730/14, 4730/15, 4741/1, 4741/2, 630/6, 631, 632, 633, 641/1, 641/2
601	20963		Ref. templom ex-lege műemléki környezete	Műemléki környezet	2213, 2243, 2244, 2245, 2246, 9, 5, 2567, 3662, 4642/2
9091	20964		Lakóház ex-lege műemléki környezete	Műemléki környezet	362, 323, 320/5, 320/6, 325, 326, 328, 329, 330, 364, 363, 345, 360
598	20965		Babó-kúria ex-lege műemléki környezete	Műemléki környezet	163, 164, 166, 171, 173, 175, 181, 201, 207, 215, 217
599	20966		Ref. parókia ex-lege műemléki környezete	Műemléki környezet	2243, 2244, 2246, 2247, 2248, 2249, 2250, 3661, 2567, 5, 4, 3, 2213, 143, 2556, 2557, 2558, 2548, 2528/20, 2528/21, 2527, 2252
597	2295	Bajcsy-Zsilinszky utca 5.	Végh-kúria	általános műemléki védelem	319
598	2298	Gimnázium u. 4.	Babó-kúria	Műemlék	174
599	2297	Hősök tere 2.	Ref. parókia	Műemlék	2245
600	2296	Hősök tere 1.	Városháza	Műemlék	1
601	2300	Hősök tér 2--1.	Ref. templom	Műemlék	2244
602	2302	Kölcsey Ferenc utca és Szélmalom utca sarka	Sáfrik-féle szélmalom	Műemlék	1051
603	2303	Köztársaság u. 1.	Lakóház, részben irodákkal, Kvartélyház	Műemlék	3662

KISKUNHALAS MŰEMLÉKI VÉDELEM ALATT ÁLLÓ OBJEKTUMAI, TERÜLETEI

604	2304	Köztársaság u. 9.	Iskola (Szűts József Általános Iskola)	Műemlék	3668
605	2308	Szentháromság tér	R. k. templom (Szent Péter és Pál apostolok)	Műemlék	4580
6673	2309	Szentháromság tér	Kálvária-szoborcsoport	Műemlék	4580
9091	2299	Marx tér 1.	Lakóház	Műemlék	324
9208	2306	Posta u. 14.	Lakóépület	általános műemléki védelem	80
9210	2301	Kárpát u. - Rakodó u.	Református temető	Műemlék	4735/2
9867	2307	Halászcserda u. 1.	Sóstói-csárda	Műemlék	6343/2
10342	2305	Petőfi u. 1. - Révész György u. 6.	zsinagóga és építészeti környezete	Műemlék	3924, 3926